Valentina CIOBANU,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chişinău

EXPRIMAREA COMPLEMENTULUI DIRECT PRIN ACUZATIVUL NUMELOR CU PREPOZIŢIA *PE* (ÎN DIACRONIE)

Complementul direct în limba română cunoaşte două modalităţi de exprimare: acuzativul numelor fără prepoziţie şi acuzativul numelor cu prepoziţia *pe.* În cele ce urmează ne vom referi la exprimarea complementului direct prin acuzativul numelor cu prepoziţia *pe* în diacronie. Problema utilizării prepoziţiei *pre (pe)* i-a preocupat pe mulţi cercetători, printre care şi H.Tiktin [1, p. 189]; I. Iordan [2, p. 637-639]. În limba română, prepoziţia *pre* provine din latinescul *per*, care, de fapt, indică suprafaţa. Spre deosebire de textele de limba română din ultimele sute de ani, în care prepoziţia *pe* precedă complementele exprimate prin substantive proprii şi comune (precum şi prin substitute ale acestora) ce trimit la persoane, în textele din secolul al XVI-lea prepoziţia *pre* este folosită şi înaintea complementelor directe nume de lucruri sau de fiinţe nepersonificate.

Ocupându-ne mai pe larg de exprimarea complementului direct în acuzativ cu prepoziţia *pe,* ne interesează vechimea acestor construcţii, din ce cauză complementele directe apar exprimate şi prin acuzativul numelor cu prepoziţia *pe*, sunt sau nu construcţiile cu *pe* o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea şi când acestea devin normă în textele religioase.

Despre vechimea acuzativului cu prepoziţia *pre (pe)* în limba română se cunosc mai multe interpretări. În ceea ce priveşte vechimea prepoziţiei *pre (pe)*, Ov. Densusianu consideră că ea se întrebuinţa şi "înainte de secolul al XVI-lea" [3, p. 376-377]. De această părere este şi Paula Diaconescu care susţine că "*pre* la acuzativ apăruse şi se întrebuinţa regulat înainte de secolul al XVI-lea" [4, p. 240]. În alte lucrări de specialitate, N. Drăganu [5, p. 35] şi I. Coteanu [6, p. 35] nu exclud posibilitatea că în aromână şi în dacoromână fenomenul respectiv să fi apărut în mod independent, dar prepoziţia *pre* datează din străromână.

Spre deosebire de cercetătorii numiţi mai sus, S.Puşcariu [7, p. 219-266] este de părere că acuzativul cu prepoziţia *pre (pe)* a apărut în limba română în secolul al XVI-lea.

Pentru a vedea care este vechimea construcţiilor cu prepoziţia *pre* ne-am propus să urmărim cum se utilizează acestea atât în textele originale din secolele XVI, XVII, cât şi în textele traduse din această perioadă. În acest scop am apelat la următoarele texte originale preluate de la I.C. Chiţimia, Stela Toma (coordonator) din *Crestomaţie de literatură veche*, Cluj-Napoca, vol.I, 1984: *Scrisoarea lui Neacşu* (1521), [= S.N.]; *Suplica egumenului Moldoviţa* (1592), [= S.E.M.], *Pan Pogan din Maramureş, către fraţii de peste munţi* (1593), [=P.P.M.]; *Scrisoarea lui Cocrişel* (înainte de 1600), [=S.C.]; *Scrisoarea preotului Vasian Benzu* (începutul secolului al XVII-lea), [=S.P.V.B.]. Din fragmentele enumerate mai sus am selectat câteva exemple cu complemente directe exprimate prin acuzativul numelor cu prepoziţia *pe:* "Şi afle aiasta scrisoare a mea sănătoşi *pre domeavoastră*" [S.N., p.40]; "De ce au aflat la pravila noastră cum morte drept morte nu se cade a face că de nu se cade a face că de ar muri câţiva vinovaţi pentru unul cel ucis, *pre dânsul* nu l-arî mai învie" [S.P.V.B., p.45]. În fragmentele de mai sus acuzativul cu prepoziţia *pre (pe)* apare utilizat normal, ceea ce ne dovedeşte că aceste construcţii erau cunoscute de limbă. Întrebuinţarea

BDD-A20683 © 2001 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:29 UTC)

acuzativului cu prepoziţia *pre* în toate textele netraduse oglindesc realitatea din perioada respectivă. Considerăm că o dată ce acuzativul cu prepoziţia *pre* apare utilizat în primele texte originale, construcţiile acestea sunt străvechi în limba română.

În continuare vom urmări cum apare utilizat acuzativul cu prepoziţia *pre* în unele texte religioase: *Codicele Voroneţean*, Cernăuţi, 1985, [=C.V.]; *Psaltirea Hurmuzachi* [=P.H.]; *Carte cu Învăţătură* (1581), republicată la Bucureşti, 1914, [=C.Î.]; *Palia de Orăştie* (1582), republicată la Bucureşti, 1968, [=P.O.]; *Cazania* lui Varlaam (1643), republicată la Bucureşti, 1966, [=C.]; *Noul Testament* (1648), republicat la Alba Iulia, 1988, [=N.T.]; *Biblia de la Bucureşti*, 1688, [=B.B.]; *Letopiseţul Ţării Moldovei* de Neculce, republicat la Bucureşti, 1982, [=L.Ţ.M.]; *O samă de cuvinte* de I. Neculce, republicată la Bucureşti, 1968, [=O samă...]; *Istoria ieroglifică* de D.Cantemir, republicată la Bucureşti, 1983, [=I.I.]. Cercetând statistic construcţiile cu prepoziţia *pre (pe)* în textele de mai sus, am constatat că în *Codicele Voroneţean pre* nu apare nici o dată înaintea complementului direct, dar se întrebuinţează cu rolul de prepoziţie locală. De asemenea şi în *Psaltirea Hurmuzachi* construcţiile cu *pre* apar foarte rar.

În fragmentele parcurse din *Carte cu Învăţătură* a lui Coresi prepoziţia *pre* apare des utilizată înaintea complementelor directe exprimate prin pronume (mai puţin înaintea relativului *ce*). “Pentru aceaia *pre toţi*-i obliciia şi le împuta şi le zicea…” (Coresi, C.Î., p. 79, r. 33-34); “Şi cine-i va fi ruşine şi se va ruşina a creade în Hristosu… *pre acela* ruşi-na-lu-va Dumnezeu şi-lu va judeca ca pre o slugă hitleană…” (Coresi, C.Î., p.75, r. 2-6). Prepoziţia *pre* apare des utilizată şi înaintea complementelor directe exprimate prin substantive comune şi proprii ce trimit la persoane. “Fericitu amu omulu cela ce satură *pre Ibristosu* cu lucrure bune şi cu nevoinţe” (Coresi, C.Î., p. 87, r. 33-36). În *Carte cu Învăţătură* prepoziţia *pre* este folosită şi în construcţii pe care limba română actuală nu le acceptă, adică înaintea complementelor directe exprimate prin substantive comune şi proprii care nu trimit la persoane. “… nu *pre adevăru* trupulu nostru luat-au” (Coresi, C.Î., p. 258, r. 22-23). În fragmentele din *Carte cu Învăţătură* au fost atestate exemple cu complemente directe exprimate prin numerale precedate de prepoziţia *pre* “lară ceia ce-au iubitu *pe şasezeci*, sântu ceia ce cu leage vieţuescu cu muerile-şu...” (Coresi, C.Î., p. 303, r. 31-32). La Coresi apar şi construcţii fără *pre,* unde prepoziţia era absolut necesară. “Isuse, năstăvitoare, miluieşte noi!” (Coresi, C.Î., p. 236, r. 35); “Nărodulu văzură *Hristosu* în codru suindu” (Coresi, C.Î., p. 212, r.13).

În ceea ce priveşte absenţa prepoziţiei *pre* în construcţiile complementului direct în textele traduse din secolul al XVI-lea, există câteva explicaţii. Mai mulţi lingvişti [5, p. 35; 3, p. 376-377; 8, p. 130] sunt de părere că lipsa prepoziţiei *pre* în textele traduse din secolul al XVI-lea este o probă de servilism faţă de textele originale slave. S. Puşcariu [7, p. 565] susţine că, atunci când în textele vechi sunt înregistrate construcţii fără *pre*, ele reproduc starea limbii dintr-o anumită epocă.

Ocupându-se în special de construcţiile cu *pre* la acuzativ în textele din secolul al XVI-lea, Florica Dumitrescu, deşi nu exclude posibilitatea influenţei textului slav, ne dă următoarea explicaţie “fenomenul în discuţie era într-o fază incipientă, nedefinită, că nu reuşeşte să se supună în conştiinţa vorbitorilor în aşa măsură, încât, în momentul când nu scriau liber, să-l utilizeze” [9, p. 223].

Considerăm că lipsa prepoziţiei *pre* în textele din secolul al XVI-lea este condiţionată de faptul că traducătorii erau influenţaţi de originalul slav. Ei se străduiau să imite construcţiile fără *pre* din textele slave. În limba slavă complementele directe au o singură modalitate de exprimare – acuzativul numelor fără prepoziţie. În exemple ca: Îí đčńóĺň čřěó (El o desenează pe mama), cuvântul маму are funcţia de complement direct exprimat printr-un nume în acuzativ fără prepoziţie. În calitate de marcă a

BDD-A20683 © 2001 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:29 UTC)

acuzativului apare desinenţa *y*, care ne ajută să determinăm cazul şi funcţia sintactică a acestui cuvânt. Atât în textele slave vechi, cât şi în cele de limbă literară modernă, acuzativul apare fără prepoziţii.

Nu aceeaşi este situaţia în textele din secolul al XVII-lea. În *Cazania* lui Varlaam (1643) se înregistrează în majoritatea cazurilor numai construcţii precedate de prepoziţia *pre*, ceea ce înseamnă generalizarea fenomenului respectiv. Exemplele din *Cazania* lui Varlaam ne-au oferit posibilitatea să constatăm că prepoziţia *pre* este utilizată mai frecvent înaintea complementelor directe exprimate prin substantive proprii şi comune ce trimit la persoane. "Noi am văzut *pre Domnul*"; "A patra iaste Maria, sora lui Lazar" (Varlaam, C., p. 97, r. 5); "carea şi mai denain'te unsâ *pre Hristos* cu mir în casa sa, când învise *pre frate*-său, *pre Lazăr*" (Varlaam, C., p. 105, r. 32-33). Prepoziţia *pre* apare utilizată şi înaintea complementelor directe exprimate prin pronume de orice fel (cu excepţia pronumelui relativ *ce*). "Aceasta iaste ce dzice Pavel apostol să sâ socotescâ omul săngur *pre sine*" (Varlaam, C., p.35, r.14-15); "Eu v'am tremis *pre voi* să săceraţi unde nu v'aţi trudit ce alţii s-au trudit iară voi aţi întrat în truda acelora" (Varlaam, C., p.118, r. 26-28). În *Cazania* lui Varlaam nu am atestat nici un exemplu cu complemente directe în acuzativ precedate de prepoziţia *pre,* exprimate prin *numerale*. Deşi la Varlaam apar şi construcţii fără *pre*, observăm că numărul lor este foarte mic."... şi nu vor şti oamenii, să-i cinstească şi să-i prăznuiască, pentr'ace i-au împreunat *toţi* într-o dzi să sâ prăznuiască" (Varlaam, C., p. 148, r. 8-9). În exemplul de mai sus lipseşte prepoziţia *pre*, iar rolul ei îl preia "dublarea" pronumelui prin forma neaccentuată (i). În alte texte din secolul al XVII-lea, ca *Noul Testament* (1648), nu am înregistrat exemple cu complemente directe fără prepoziţia *pre*.

În fragmentele din secolul al XVIII-lea există deosebiri de la un text la altul care pot fi determinate fie prin atitudinea deosebită a autorilor, fie de o influenţă a textelor după care au fost făcute traducerile, fie de o trăsătură regională. "Avraam născu *pre Isaac*, ... iară Iacov născu *pre luda* şi *pre fraţii* lui." (N.T., p.121, r. 3).

Referindu-ne la textele din secolul al XVIII-lea, ca *O samă de cuvinte* de Ion Neculce, observăm că prepoziţia *pre* precedă numai complementele directe exprimate prin substantive comune şi proprii ce trimit la persoane. Ea nu apare înaintea complementului direct – nume de lucruri sau de fiinţe nepersonificate. "Si au învăţat *pre o slugă* a lor, sirbu ce ave, să să ducă cu cartea la Poartă, la viziriul" (Neculce, *O samă*..., p. 40, r. 29); "Si au cunoscut *pre Barnovschii-vodă* turcii că au fost drept şi s-au căit pentru că l-au tăiat". Prepoziţia *pre* este des utilizată înaintea complementelor directe exprimate prin tot felul de pronume. "Acum deodată îl las să fie, iar mai pe urmă cuvântul mieu gios nu l-oi lăsa, ce te voi face ***pre tine***" (Neculce, *O samă*…, p. 53, r. 18-20). Complementele directe în acuzativ exprimate prin numerale se întâlnesc mai rar în fragmentele din *O samă de cuvinte.* "Numai ***pre doi, trii,*** ce era mai căpetenii, neaşedzindu-să i-au omorât" (Neculce, *O samă*..., p. 45, r. 26).

În *Letopiseţul* lui Neculce prepoziţia *pre* este utilizată sub forma ei veche *pre*, dar şi sub forma care s-a impus, adică *pe*: "Si-nca au ţinut şi *pe ficiorul* lui Batişte rrău" (Neculce, L.Ţ. M., p. 210, r.15) "Si prindzindu ***pre greci***, ***pre*** câţi i-au găsit, pe toţi i-au omorât (Neculce, L.Ţ.M., p. 212, r. 5-6). Fiind cronicarul legat cel mai mult atât de tradiţia populară românească, cât şi de vorbirea populară, Neculce foloseşte în textele sale varianta fonetică *pi*, care este o formă regională (moldovenească) a prepoziţiei *pre (pe)*. În *Letopiseţul Ţării Moldovei* prepoziţia *pi* apare des utilizată înaintea complementelor directe în acuzativ exprimate prin substantive *proprii* şi *comune* ce trimit la persoane. "Dece pi acie vreme, …cându era Gligorie-vodă domnu în Ţara Muntenească, au închis ***pi tată-său***..." (Neculce, L.Ţ.M., p. 201, r. 13-14); "Iară viziriul au şi scos ***pi***

BDD-A20683 © 2001 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:29 UTC)

Gligorie-vodă şi l-au îmbrăcat în caftan" (Neculce, L.Ţ.M., p.203, r.18). În *Letopiseţul* lui Neculce prepoziţia *pre (pe)* se foloseşte foarte rar înaintea complementelor directe exprimate prin substantive nume de *lucruri* sau de *fiinţe nepersonificate*, ceea ce înseamnă că Neculce era un bun cunoscător al limbii române. "Si mai mult aceasta au îndemnatu *pe împărăţie* de au vinit la Cameniţă" (Neculce, L.Ţ.M., p.213, r.15-16). În textele din secolul al XVIII-lea nu am atestat construcţii fără prepoziţia *pre (pe)*, atunci când complementul direct este exprimat prin substantive proprii sau comune ce trimit la persoane.

La Dimitrie Cantemir în *Istoria ieroglifică* construcţiile cu *pre (pe)* sunt corecte din perspectiva utilizării prepoziţiei *pre*. Ea apare pe lângă complementele directe exprimate prin substantive proprii şi comune (precum şi unele substitute ale lor) ce trimit la persoane. "Oare *pre noi* la adunare cum nu ne-au chemat?" (Cantemir, I.I., p. 229, r. 13-14). "... în loc de peşte *pre filosof* din fundul corăbiei scot" (Cantemir, I.I., p. l95, r.12).

In ceea ce priveşte cea de-a doua problemă care ne interesează, adică cauza apariţiei prepoziţiei *pre*, notăm că ea apare din motive de claritate, atunci când era nevoie să se facă deosebire între *subiect* şi *complement direct*.

În acest sens, N. Drăganu susţine că acuzativul cu prepoziţia *pre* "s-a născut dintr-un complement circumstanţial local din trebuinţa de a deosebi *complementul acuzatival* de *subiect* cu care cel dintâiu are aceeaşi formă" [10, p. 86]. Compară: Am bătut *pe Ion*. Am bătut *pe umăr*. De aceeaşi părere este şi Sextil Puşcariu care precizează că, mulţumită lui *pre*, dacoromâna a substituit ordinii fixe (*subiect – verb – complement*: tatăl iubeşte *pe copil*) ordinea liberă: *pe copil* ***îl*** iubeşte tatăl; şi "lipsa lui *pre,* atunci când ordinea obişnuită nu mai e respectată, face ca fraza să nu mai poată fi înţeleasă" [7, p. 526]. De asemenea şi Al. Graur menţionează că "diferenţierea era mai necesară la numele de persoane, deoarece numele de obiecte neînsufleţite şi chiar numele de fiinţe care nu se aplică la oameni au mai rar ocazia să fie folosite ca subiect al verbelor active" [11, p. 301].

O dată cu trecerea de la latină la română a încetat să se facă distincţia formală dintre numele în nominativ şi cele în acuzativ şi se folosea o singură formă pentru ambele cazuri. În asemenea situaţie, pentru a se face distincţia între substantivele la *cazul nominativ*, era nevoie de un mijloc formal. Astfel, limba română a recurs, în primul rând, la topică. Subliniem că *topica* servea la deosebirea subiectului de complement direct, numai atunci când complementul direct era exprimat prin substantive nume de lucruri, deoarece ele puteau fi mai rar subiecte ale verbelor active. Mama spală *rufele*. În cazul în care complementul direct era exprimat prin substantive nume de fiinţe, situaţia se schimba, deoarece distincţia dintre *subiect şi complement direct* se făcea numai când topica era fixă. Mama hrăneşte *copilul*. Pentru a avea o topică liberă în ambele situaţii, dacoromâna a recurs la un mijloc formal mai comod, utilizându-se prepoziţia *pre (pe)* "înaintea complementului direct nume de fiinţe, de regulă umane, sau nume de vieţuitoare personificate" [12, p. 89]. În exemplul de mai sus, datorită utilizării prepoziţiei *pre (pe)* înaintea complementelor, topica poate fi liberă prin "dublarea" complementului direct prin forma accentuată a pronumelui personal. *Pe copil* îl hrăneşte mama. Hrăneşte mama *pe copil*.

Ocupându-se în mod special de această problemă, Al. Graur este de părere că există şi alte mijloace pentru a diferenţia *subiectul* de *complementul direct*, şi anume: 1. valoarea lexicală a cuvintelor; 2. acordul subiectului cu predicatul; 3. reluarea anticipată a pronumelui; 4. ordinea cuvintelor; 5. articolul; 6. intonaţia [11, p. 303].

În această discuţie interesează şi problema sunt sau nu construcţiile acuzativului cu *pre (pe)* o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea şi când acestea devin normă în tex-

BDD-A20683 © 2001 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:29 UTC)

tele religioase. Pe baza exemplelor selectate, am ajuns la ideea că acuzativul cu prepoziţia *pre (pe)* nu este o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea, deoarece *pre (pe)* apare utilizat normal în textele originale, dar nu şi în cele traduse din limba slavă. Acuzativul cu prepoziţia *pre* este utilizat numai în unele texte traduse din această perioadă, iar in altele el lipseşte. Ceea ce ne face să considerăm că acuzativul cu prepoziţia *pre* nu este o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea este şi faptul că în fragmentele parcurse prepoziţia *pre* lipseşte acolo unde prezenţa ei era absolut necesară şi apare acolo unde nu era indicat.

Şi în textele religioase din secolul al XVII-lea construcţia cu prepoziţia *pre* nu este o normă, deoarece *pre* lipseşte acolo unde trebuia să apară obligatoriu.

Construcţia acuzativului cu prepoziţia *pre* devine o normă a limbii literare în textele traduse din secolul al XVIII-lea, când fenomenul respectiv se generalizează. În fragmentele analizate nu am înregistrat exemple în care construcţiile respective să fie utilizate fără prepoziţia *pre*. Folosirea prepoziţiei *pre* în textele religioase din secolul al XVIII-lea este foarte apropiată de cea din textele de limbă literară de astăzi. În fragmentele parcurse, din secolul al XVIII-lea, nu am atestat construcţii fără prepoziţia *pre* atunci când complementul direct este exprimat prin substantive comune sau proprii ce trimit la persoane.

Având în vedere cele spuse mai sus, putem desprinde următoarele concluzii:

– Acuzativul cu prepoziţia *pre (pe)* este străvechi în limba română, deoarece el apare utilizat normal în primele texte originale de limba română;

– Construcţiile cu prepoziţia *pre (pe)* sunt frecvent utilizate în textele traduse din secolul al XVI-lea, cu excepţia *Codicelui Voroneţean* şi *a Psaltirei Hurmuzachi*;

– În unele texte religioase, prepoziţia *pre* se foloseşte şi înaintea complementelor directe exprimate prin substantive comune sau proprii ce nu trimit la persoane;

– Sub influenţa originalului slav, în textele traduse din secolul al XVI-lea apar construcţii fără prepoziţia *pre* acolo unde prezenţa ei este obligatorie conform normelor limbii literare actuale;

– Construcţia acuzativului cu prepoziţia *pre* nu este o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea, deoarece în unele texte traduse prepoziţia *pre* este utilizată, iar în altele ea este evitată;

– În textele traduse din secolele XVII, XVIII, construcţiile cu prepoziţia *pre (pe)* se generalizează.

În construcţiile fără *pre* din textele secolului al XVII-lea rolul prepoziţiei îl preia "dublarea" pronominală.

– Construcţia acuzativului cu prepoziţia *pre* devine normă a limbii literare în textele din secolul al XVIII-lea când fenomenul respectiv se generalizează.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Tiktin H., **Gramatica română,** Bucureşti, 1945.

2. Iordan I., **Limba română contemporană**, Bucureşti, 1956.

3. Densusianu Ov., **Istoria limbii române**, Bucureşti, 1961.

4. Diaconescu P., **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, Bucureşti, 1970.

5. Drăganu N., **Morfemele româneşti ale complementului în acuzativ şi vechimea lor,** Bucureşti, 1953.

6. Coteanu I., **Morfologia numelui în protoromână**, Bucureşti, 1969.

7. Puşcariu S., **Despre pre la acuzativ** // *Dacoromania*, 1921-1922.

8. Rosetti Al., **Istoria limbii române**, Bucureşti, 1986.

9. Dumitrescu Fl., **Despre pre la acuzativ în limba textelor traduse din slavă în secolul al XVI-lea** // *Studii şi cercetări lingvistice*, XI, Bucureşti, 1960, nr. 2.

10. Drăganu N., **Elemente de sintaxă a limbii române**, Bucureşti, 1945.

11. Graur Al., **Tendinţe actuale ale limbii române**, Bucureşti, 1968.

12. Iacob N., **Exprimarea complementului direct în limba română** // *Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară,* 1995, nr. 4.

BDD-A20683 © 2001 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:29 UTC)